

«Նոր ժամանակի կրթություն» ՀԿ

*ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ*

*ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔ*

*Հետազոտության թեման՝ Էպոսի դերը հայրենասիրության եվ
ազգային արժեհամակարգի ձևավորման գործում*

Առարկան՝ Հայոց լեզու և գրականություն

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Գայանե Մարտիրոսյան

*Ուսումնական հաստատություն՝ Դաշտադեմի Գ. Բաղդասարյանի
անվան միջնակարգ դպրոց*

Երևան 2022

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1.Ներածություն-----	3
2.Սասնա ծռեր էպոսի գրական մշակումները-----	5
3.«Սասունցի Դավիթ» էպոսը որպես հայի ազգային ինքնության արտացոլման աղբյուր -6	
4.<<Սասունցի Դավիթ>> էպոսի ուսումնասիրման ընդգրկվածությունը հանրակրթական դպրոցի 1-9-րդ դասարանների դասագրքերում-----	11
Եզրակացություն-----	13
Օգտագործված գրականության ցանկ-----	15
Հավելված-----	17

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Անհեղինակ, ժողովրդական ստեղծագործություններում՝ առասպելներում, էպոսում, հեքիաթներում և ավանդազրույցներում, ինքնաբուխ ձևով դրսևորվում են տվյալ ազգի ինքնության, աշխարհատեսության, հոգեկերտվածքի և վարքագծի գծերը, երկարատև հարմարումների հետևանքով ձևավորված արժեքային մոտեցումներն ու դիրքորոշումները: Քանի որ առասպելները, էպիկական պատումները, լեգենդներն ու ավանդազրույցները գալիս են դարերի խորքերից ու իրենց վրա կրում են այդ դարերի կենսակերպի ու մտածելակերպի հետքերը, դրանք լավագույնս արտացոլում են Աստծո, բնության, հասարակության, մարդու, կյանքի, ազգի, հայրենիքի, պետության և այլ արժեքների ու երևույթների վերաբերյալ տվյալ ժողովրդի պատկերացումները: Այլ խոսքով՝ էպիկական կերպարների, հատկապես հերոս-դյուցազունների սխրագործությունների, վարք ու բարքի վերլուծությունն անսպառ նյութ կարող է տալ ոչ միայն նրանց, այլև տվյալ ազգի մտածելակերպն ու գործելակերպը, բարոյահոգեբանական յուրահատկությունները որոշ իմաստով հասկանալու ու գնահատելու համար:

Հետազոտական աշխատանքի թեմայի արդիականությունը պայմանավորված է ազգային դաստիարակության նոր, բազմազան ուղիների ու միջոցների մշակման անհրաժեշտությամբ, որը պետք է իրականացվի հայկական ժողովրդական էպոսի՝ «Սասունցի Դավիթ» ուսումնասիրման գործընթացում հայ երեխայի ազգային ինքնության ընկալման ու ձևավորման միջոցով:

Հետազոտության նպատակն է «Սասունցի Դավիթ» էպոսի ուսումնասիրմանը զուգահեռ մշակել և փորձարկել բնագրային մի շարք տարրերի /ազգագրական, քրիստոնեական և լեզվական/ ուսուցման այնպիսի մեթոդներ ու միջոցներ, որոնք կնպաստեն դպրոցականների ազգային ինքնության ընկալմանն ու ձևավորմանը:

Նշված նպատակին հասնելու համար առանձնացվել են հետևյալ խնդիրները՝

- ուսումնասիրել «Սասունցի Դավիթ» էպոսի ընդգրկվածությունը գրականության դասագրքերում.
- ուսումնասիրել «Սասունցի Դավիթ» էպոսում արտացոլված ազգագրական և քրիստոնեական տարրերի ուսումնասիրման հնարավորությունները գրականության դասագրքերում.
- ուսումնասիրել էպոսի լեզվական առանձնահատկությունները որպես ազգային ինքնության

ընկալման միջոց:

Աշխատանքի հետազոտական մասն իրականացվել է խնդրի շուրջ եղած գիտամեթոդական գրականության և դասագրքերի ուսումնասիրման ու վերլուծության, ինչպես նաև հարցախույզի մեթոդներով:

Հետազոտական աշխատանքի նորույթը «Սասունցի Դավիթ» էպոսի ուսումնասիրման գործընթացին զուգահեռ դպրոցականների ազգային հոգեկերտվածքի ձևավորմանն ու դաստիարակությանը նպաստող փոխներգործուն մեթոդների կիրառումն է:

Հետազոտական աշխատանքն ունի տեսական նշանակություն, քննության են առնված և վերլուծաբար ներկայացված են «Սասունցի Դավիթ» էպոսը արտացոլված ազգագրական, քրիստոնեական և լեզվական տարրերի ուսումնասիրման մեթոդական առանձնահատկությունները, հիմնավորված է բարձր դասարաններում դրանց ուսուցման կարևորությունը հայ երեխայի ազգային ինքնության ընկալման ու ձևավորման գործընթացում:

«ՄԱՍՆԱ ԾՈՒՆԵՐ» ԷՊՈՍԻ ԳՐԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒՄՆԵՐԸ

«Մասնա ծուները» հայ ազգային էպոսն է, ստեղծվել է միջնադարում՝ արաբական արշավանքների ժամանակ: «Մասնա ծուները» հայտնաբերել և ամբողջությամբ գրառել է Գարեգին Սրվանձտյանը, 1873-ին: Էպոսի գաղափարը հայ ժողովրդի հերոսական պայքարն է թշնամիների դեմ: «Մասնա ծուները» բաղկացած է 4 ճյուղից, որոնցից յուրաքանչյուրը կոչվում է հերոսների անունով՝ «Մանասար և Բաղդասար», «Մեծ Մհեր», «Մասունցի Դավիթ» և «Փոքր Մհեր»: «Մասնա ծուների» ամենաբնորոշ գիծը հայ դյուցազունների անպարտելիությունն է: Իր սիրելի հերոսներին ժողովուրդն անվանել է «ծուներ», այսինքն՝ խենթ քաջեր: Նրանք աչքի են ընկնում գեղեցկությամբ, դյուցազնական ուժով ու զորությամբ, որը ստանում են մայր բնությունից, հայրենի հողից ու ջրից: Մասնա հերոսները որքան էլ ասում են բռնությունն ու ստրկությունը, կոչվում թշնամիների դեմ, բայց ամենևին դաժան ու անհոգի չեն: Նրանք կոչվում են միայն իրենց հայրենի հողը պաշտպանելու համար, երբեք իրենք չեն հարձակվում ուրիշի վրա: Էպոսը իր մեջ կրում է խաղաղության, ընտանիքի, մեծին հարգելու գաղափարը, որի համար 1964թ. Էպոսը վիպերգերի միջազգային մրցույթում ճանաչվել է լավագույնը: Էպոսի ամբողջական, մշակված տարբերակը 1939թ. թարգմանվել է ռուսերեն, թարգմանվել է նաև ֆրանսերեն, չիներեն, անգլերեն, գերմաներեն, վրացերեն, ադրբեջաներեն և այլ լեզուներով:

«Մասնա ծուները» հայտնաբերել և ամբողջությամբ գրառել է Գարեգին Սրվանձտյան 1873ին, Մշո Առնիստ գյուղում, երեսփոխան Կրպոյից և հրատարակել Կոստանդնուպոլսում «Գրոց ու բրոց և Մասունցի Դավիթ կամ Մհերի դուռ» : Երկրորդ տարբերակը 1886-ին Էջմիածնում գրի է առել Մանուկ Աբեղյանը՝ Նախքեռի Մոկացուց և հրատարակել Շուշիում «Դավիթ և Մհեր»: Նորանոր տարբերակներ են գրառել Գ.Հովսեփյանը, Խ.Դադյանը, Ս.Հայկունին, Ա.Աբեղյանը, Ե. Լալայանը, Կ.Մելիք-Օհանջանյանը, Ա.Ղանալանյանը և ուրիշներ: 1938-1939 թթ. «Մասնա ծուների» 1000-ամյա հոբելյանի առթիվ մինչ այդ գրառված 60-ից ավելի պատումների հիման վրա, Մ.Աբեղյանի, Գ.Աբովի, Ա.Ղանալանյանի խմբագրությամբ հյուսվել-կազմվել է մեկ միասնական համահավաք բնագիր «Մասունցի Դավիթ» : Վեպի մեկ այլ համահավաք բնագիր է կազմել Տ.Զիթունին Փարիզում «Մասունական»:

«Մասնա ծուներ» դյուցազներգությունը ոգևորել է մեր շատ գրողների, ովքեր այդ նյութով գրել են ինքնուրույն պոեմեր: Դրանցից են Հովհաննես Թումանյանի «Մասունցի Դավիթը» (1902),

Ավետիք Իսահակյանի «Սասնա Մհեր»-ը (1917-1937), Եղիշե Չարենցի «Սասունցի Դավիթը» (1933): «Սասունցի Դավիթ» ճյուղը թատերգության են վերածել Հակոբ Օշականը (քնարախաղ)՝ կրելով Թումանյանի ակնհայտ ազդեցությունը, Վահան Թոթովենցը, Վաղարշ Վաղարշյանը: Այն արձակ վերապատմել է Նաիրի Զարյանը: «Սասնա ծռերը» ժամանակին ցանկանում էր մշակել Դանիել Վարուժանը: Փոքր Մհերի կերպարը ոգևորել է Հրանտ Մաթևոսյանին: Դյուցազներգության նյութով ստեղծված բոլոր գործերի մեջ լավագույնը Հ. Թումանյանի պոեմն է:

«Սասունցի Դավիթ» էպոսը որպես հայի ազգային ինքնության արտացոլման աղբյուր

Ժողովրդական վեպը, դյուցազնավեպը կամ էպոսը մարմնավորում է տվյալ ժողովրդին առանձնահատուկ, նրան բնորոշ հատկությունները: Ժողովրդի ապրումները, նրա ձգտումներն արտահայտող նման ստեղծագործությունները մշակվում են երկար ժամանակ, դարերի ընթացքում, բայց վերջնական ձևավորում են ստանում ժողովրդի ինքնության, ինքնագիտակցության բարձրագույն որոշակի աստիճանում:

Դյուցազնավեպը սկզբնավորվել է Սասունում, բայց աստիճանաբար տարածվել է ամբողջ ժողովրդի մեջ և դարձել համազգային: Այն իր մեջ ներառել է անցյալի առասպելական պատումները՝ սկսած Հայկի և Բելի պայքարից, այսինքն՝ հայ ժողովրդի առաջացման, բռնակալ իշխանությունների դեմ պայքարի ժամանակաշրջանից: Թումանյանը էպոսը դիտում է որպես հնագույն ժամանակներից՝ Հայկ Նահապետից սկսած, ժողովրդի մտածումների, ձգտումների, երազանքների արտահայտություն: Երկար դարեր բանահյուսությունն է եղել ժողովրդական մտքի միակ ասպարեզը: Հազարամյակների ընթացքում ժողովուրդն է սերնդից սերունդ մշակել Դավթի կերպարը, նրա մեջ դրել իր լավագույն զգացումները, ձգտումները, իղձերն ու նպատակները: Հետևաբար, եզրակացնում է Մեծ Լոռեցին, միևնույն ժողովուրդը երկու էպոս ունենալ չի կարող:

Դավթի կերպարում մարմնավորվել են իրեն ծնող ժողովրդի ազգային հատկանիշները: «Սասունցի Դավիթ»-ը հայ ժողովրդի ողջ պատմության ընդհանրացումն է: Հայ ժողովուրդը

անկախ ու ազատ ապրելու անպարտելի ուժը, մարդկային իր խոհերն ու ձգտումները մարմնավորել է ժողովրդական էպոսում, մասնավորապես Դավիթի կերպարի մեջ: Հարկ է նշել, որ բոլոր ժողովուրդների էպոսներն իրար հետ ունեն շատ ընդհանուր գծեր: Նրանցում տվյալ ժողովրդի շահերն արտահայտող հերոսները չար ուժերի դեմ պայքարում մշտապես հաղթանակ են տանում: Հերոսները ծնունդ են առնում բնության երևույթներից՝ աղբյուրի ջրից, խնձորից, արևի լույսից և այլն: Դյուցազուն մանուկներն աճում են ոչ թե տարիների կամ ամիսների, այլ ժամերի ընթացքում: Նրանք անասելի մեծ ուժի տեր են և սխրանքներ են կատարում շատ երիտասարդ տարիքում, պատանեկության շրջանում: Մեծ ուշադրություն է դարձվում դյուցազունների գենքին ու նժույզին: Նժույզը հանդես է գալիս որպես իր տիրոջ կախարդական օգնականը: Անհրաժեշտության պարագայում քնից արթնացնում է տիրոջը, զգուշացնում վերահաս վտանգի մասին: Էպոսները ավարտվում են արդարության, բարության հաղթանակով :

Ընդհանուր այդ երևույթները հատուկ են նաև հայկական էպոսին: Սանասարը և Բաղդասարը ծնվում են աղբյուրի գուլալ ջրից: Դավիթն ուժ ու կորով է ստանում այդ նույն աղբյուրի ջրից: Հայկական էպոսում առաջին հերթին արժևորվում է բարիքներ ստեղծող արդար աշխատանքը: Աշխատանքը՝ որպես կյանքի կենսունակության աղբյուր, առկա է դյուցազնավեպի բոլոր ճյուղերում՝ Սանասարի և Բաղդասարի կողմից Սասնա բերդի կառուցումը, Դավթի կողմից հոր կառուցած Մարութա վանքի վերականգնումը, Փոքր Մհերի կամրջաշինությունը: Դավթին տեսնում ենք գութանի ու գութանավորների հետ: Հյուրասիրվելով գութանավորների մոտ՝ Դավիթը սպառում է նրանց մեկ շաբաթվա սննդի պաշարը, որի պատճառով ստեղծվում է դժվարին կացություն: Դավիթը նրանց ազատում է հոգսից՝ վեց օրվա վարը մի քանի ժամում կատարելով¹:

Մարդու գոյության կարևոր նախապայմաններից մեկը հացն է, որը ստացվում է երկրագործի ծանր աշխատանքի միջոցով: Աշխատանքը, գութանը ներկայանում է իբրև գոյության հիմք, իբրև առատության աղբյուր, այն ընդհանուր հարգանքի ու մեծարման է արժանանում: Պատահական չէ, որ հնուց եկող ավանդությամբ հայ ժողովրդի բանահյուսության մեջ աշխատանքին ձոնված երգերի մեծ մասը կազմել են գութանին, վար ու ցանքին, բերքահավաքին նվիրված երգերը: Դյուցազնավեպում ժողովուրդը կյանքի իմաստը տեսնում է խաղաղ աշխատանքի մեջ: Ատելությամբ է վերաբերվում թալանով, կողոպուտով

¹ **Ասաց,- դու ք է ստեղ քիչ մի
նստեք, ես կեղ նեմ, էն վեց ավուր
գութան մեկ ժամվամեջ կանեմ:**

ապրողների նկատմամբ: Արդար աշխատանքով, սեփական քրտինքով հաց վաստակելը ներկայանում է որպես սկզբունք, որպես միակ ընդունելի միջոց:

Հայկական էպոսում լայն տեղ է տրվում հնից ժառանգած և հայ ժողովրդի համար ավանդություն դարձած կյանքի երևույթներին, դարերի ընթացքում ձևավորված, նրան հարազատ դարձած, նրա կենցաղի մեջ մտած ազգային սովորություն դարձած մարդկային հատկանիշներին: Դրանցից են ընտանիքի մեծի նկատմամբ խոր հարգանք ունենալը, նրան ենթարկվելը, անչափահաս ժառանգին հորեղբոր, մորեղբոր կողմից խնամելը, ապա նրա հովանավոր, խորհրդատու դառնալը, փորձով իմաստնացած մեծահասակ մարդկանց խորհուրդներին լսելը: Դավիթը քանիցս ականջալուր է լինում կորեկի արտի տեր պառավ հայ կնոջ խորհուրդներին և մշտապես հաջողության է հասնում: Նա երբ անխնա կոտորում էր Մըսրա Մելիքի գորքին, յոթ տղաների հետ կովի դաշտ բերված գլխաբաց արաբ ծերունին խնդրանքով դիմում է Դավթին և դադարեցնել է տալիս կոտորածը:

«Սասունցի Դավիթ» էպոսի առանձնահատկություններից մեկն էլ այն է, որ նրա հերոսները թշնամու դեմ մենակ են հանդես գալիս: Մյուս ժողովուրդների էպոսների հերոսները, որպես կանոն, զորքով են կովի մեջ մտնում: Հայկական դյուցազնավեպում դավաճանություն չենք տեսնում:² Պատմական անցյալում Հայաստանում առանձին նախարարների, իշխանների կողմից նման դեպքեր եղել են, բայց քանի որ դավաճանությունն ընդհանուր առմամբ անհարիր է հայ ժողովրդի ոգուն՝ էպոսում տեղ չի գտել: Տարբեր ժողովուրդների էպոսներում կինը հաճախ դավաճանի կամ դատապարտելի արարքների հեղինակ է հանդես գալիս: «Սասունցի Դավիթ» էպոսում, ընդհակառակն, կինը երևան է գալիս անձնագոհ մարդասիրությամբ: Թագավորի դուստր Ծովինարը, տեսնելով, որ խալիֆի հարսնացու դառնալուն համաձայնություն չտալով երկիրն ավերվելու է, ժողովուրդը՝ կոտորվելու, գնում է ինքնագոհության: Հայ կինը էպոսի հերոսների նման ու նրանց կողքին հայրենասիրության, ժողովրդավարության վառ օրինակ է տալիս:

«Սասունցի Դավիթ» էպոսը ամբողջովին ժողովրդական է ոչ միայն ժողովրդի կենցաղը, վարքն ու բարքերն արտահայտելով, ոչ միայն նրա համար, որ կենսունակ ապրում է ժողովրդի բանավոր պատմության մեջ. էպոսը, ինչպես ճիշտ նկատել է Հ. Օրբելին, ժողովրդական է, քանի որ նրա հերոսների աշխարհայեցողությունը անխզելիորեն կապված է բուն ժողովրդի հետ: «Այս էպոսը ժողովրդական է,– գրում է Հ. Օրբելին,– ժողովրդական է ոչ

² Ղանալանյան Ա. «Սասունցի Դավիթ», Հայկական ժողովրդական էպոս, , Երևան, 1939, 383 էջ:

միայն նրա համար, որ ապրում է ժողովրդական զանգվածների մեջ և պատմվում նրանց բերանով, ոչ միայն նրա համար, որ մինչև վերջին ժամանակներս, մինչև մեր օրերը, ապրում է ժողովրդի բանավոր պատմության մեջ, ոչ միայն նրա համար, որ նրա լեզուն բոլոր վարիանտներում ժողովրդական լեզու է, հին կամ նոր հայերեն գրական լեզվի կազմությանն ու բառապաշարին օտար: Էպոսը ժողովրդական է նախ և առաջ նրա համար, որ նրա հերոսների ամբողջ աշխարհայեցողությունն անխզելիորեն կապված է բուն ժողովրդական ներքնախավերի հետ»³...

Հայկական էպոսի հերոսները դուրս են եկել ժողովրդի միջից և մշտապես կապված են մնացել նրա հետ: Նրանց բարքերը, սովորությունները հասարակ մարդկանց, ժողովրդի կենցաղն է: Ժողովրդի հետ սերտորեն առնչված, պարզ ու միամիտ, բայց մշտապես արդարամիտ լինելով՝ միաժամանակ դրսևորում են ազնվականին հատուկ արժանապատիվ կեցվածք: Դավիթը համաձայնվում է, որ հարվածելու իրավունքից առաջինը օգտվի Մսրա Մելիքը, երեք զարկից հետո, երբ հերթը հասնում է Դավթին, կրծքով իրեն սնած կնոջ խնդրանքով առաջին զարկը նվիրում է նրան: Երկրորդ զարկը՝ Մելիքի քրոջը, որի ծնկներին էր մեծացել ինքը: Օգտվում է միայն վերջին զարկի իրավունքից: Հայ հերոսները արդարամիտ ու ազնիվ են իրենց բոլոր արարքներում: Դավիթը Մսրա Մելիքի գորքի վրա հանկարծակի չի հարձակվում, զգուշացնում է, որ նրանք պատրաստվեն կռվի⁴:

Ժողովրդական վիպերգությունները, ինչպես նշում է Հ. Թումանյանը, որքան էլ ազգային լինեն, համամարդկային շատ գծեր ունեն: Հայկական էպոսում բավականաչափ ցայտուն է արտահայտվել այդ հանգամանքը: Ազատության գաղափարը էպոսում սահման չի ճանաչում, չի պարփակվում իր ժողովրդի շրջանակներով, այլ հնչում է որպես համընդհանուր գաղափար, դառնում սրբություն: Ահա դրա մեկ օրինակը. Դավիթը քանդում է հոր որսատեղի պարիսպները և ազատություն է տալիս անգամ որսի կենդանիներին:

Ժողովուրդների համերաշխության գաղափարը կարմիր թելի նման անցնում է ամբողջ դյուցազներգության միջով: Մըսրա Մելիքի սպանությունից հետո Դավիթը նրա գորքին որևէ պահանջ չի առաջադրում, ոչ էլ հալածում է, այլ խաղաղ կյանքով ապրելու հորդոր է անում: Ահա սա է հայոց դյուցազնավեպի, ասել է թե՛ հայ ժողովրդի իդեալը:

³ Օրբելի - 1956, 3-րդ կական հերոսական էպոսը, Երևան, 1956:

⁴ «Ով քնած է արթու և կացեք...

Էպոսում չկա կրոնական անհանդուրժողականություն, կոիվը գնում է այլ դավանանք ունեցող օտարերկրացու դեմ: Թշնամու դեմ պայքարը գնում է ոչ թե դավանանքի, այլ նրա հարկային ծանր բեռը թոթափելու, ազատ ապրելու համար: Կրոնական տարբեր դավանանքին որևէ նշանակություն չի տրվում:

«Մասունցի Դավիթ» էպոսը օտար բռնակալության դեմ հայ ժողովրդի դարավոր պայքարը ներկայացնող էպիկական հուշարձան է, աշխարհի էպիկական ստեղծագործությունների շարքում լավագույն հուշարձաններից է: Լայն ընդգրկումով, կառուցվածքի ամբողջականությամբ, ժողովրդավարությամբ, ազգային ոգին համակողմանիորեն արտահայտելու հատկանիշներով առանձնանում է շատ ժողովուրդների դյուցազնավեպերից: Հայկական էպոսի նշված հատկանիշները համամարդկային բնույթ ունեն, որոնք ձևավորվել, մշակվել են դարերի ընթացքում և բնորոշ են հայ ժողովրդին: Պատմության հոլովույթում օտարերկրյա հզոր ուժերը հաճախ ավերել են մեր երկիրը, ոչնչացրել պատմական հուշարձանները, հոգևոր և աշխարհիկ շինությունները, բայց չեն կարողացել ընկճել հայ ժողովրդի՝ ազատության ձգտող կենդանի ոգին: Սա է «Մասունցի Դավիթ» հերոսական էպոսի հիմնական գաղափարը, նրա էությունը⁵:

**ՄԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՎԻԹ» ԷՊՈՍԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՄԱՆ ԸՆԴՖՐԿՎԱԾՈՒՆ
ԹՅՈՒՆԸ ՀԱՆՐԱԿՐԹԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԻ 1-9-ԸՂ ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐԻ
ԴԱՍԱԳՐՔԵՐՈՒՄ**

«Մասունցի Դավիթ» էպոսի դարավոր պատմությունն ապացուցում է, թե ինչպես է բանահյուսական այդ գանձը դարեր ի վեր ոգևորել հայ ժողովրդին, իշխել նրա մտքի ու սրտի վրա և հասել նոր ժամանակներին, ու այսօր էլ իր գաղափարներով խիստ այժմեական է և հուզիչ:

Ժամանակակից տարրական դպրոցում առանձնահատուկ տեղ ունի հայկական

⁵ Օրբելի - 1956, Յայ կական հերոսական էպոսը, Երևան, 1956:

ժողովրդական էպոսի դասավանդումը, որն սկսվում է Վ.Սարգսյանի և Ա. Տեր-Գրիգորյանի ու Ա. Քյուրքյանի «Այբբենարանի» ուսուցման այբբենական շրջանից: Վ.Սարգսյանի «Այբբենարանում» աշակերտները, սովորելով *և* և *Մ* տառերը, պետք կարողանան վերականգնել *Մանասար* անվանման բաց թողնված *և* և *ր* տառերը:⁶

Իսկ Ա.Տեր-Գրիգորյանի և Ա.Քյուրքյանի «Այբբենարանում» Ն հնչյուն– տառի ուսուցման շրջանակում վանկախաղի միջոցով ծանոթանում են *Մանասար* ապա, *Մանա սար* հատուկ անուններին, բառախաղի միջոցով՝ *Մուսան– Մասուն*, ծանոթանում են Սասուն տեղանվանը, և ապա ուսումնասիրում մի հետաքրքրաշարժ շուտասելուկ՝ *Մանասար՝ ասա՛ Մանա սար* |

Վ.Սարգսյանի «Մայրենի 1»–ում էպոսը դասավանդվում է «Մեր հայրենիքը Հայաստանն է» թեմայի շրջանակներում, որտեղ երեխաները նյութի մասին պատկերացում կազմում են պատկերների միջոցով, որոնք մեկնաբանված են մեկ նախադասությամբ: Ներկայացված է Սասունցի Դավթի և Մսրա Մելիքի մենամարտը: Գործող անձինք մի քանիսն են, և որպեսզի երեխաներն ավելի պատկերավոր հասկանան, անհրաժեշտ է հասկանալ յուրաքանչյուրի տրամադրությունը: Նյութն ունի դաստիարակչական մեծ արժեք: Ուսումնասիրելուց հետո կարելի է համեմատականներ անցկացնել Դավթի և Մելիքի միջև վերլուծության միջոցով: Եվ կռիվն ավարտվում է Դավթի հաղթանակով, որը դաստիարակում է, որ կռվում միշտ բարին է հաղթում:

Ա.Տեր-Գրիգորյանի և Ա.Քյուրքյանի «Մայրենի 2» դասագրքում էպոսը դասավանդվում է «Իմ անուշիկ Հայաստան» թեմայի շրջանակներում: Առաջին հատվածում պատկերվում է, թե ինչպիսին էր մեր ազգային հերոսը աշակերտների տարիքում: Սկսվում է Դավթի կյանքը Սասունում:

Հետագայում Վ.Սարգսյանի «Մայրենի 2» դասագրքում էպոսը դասավանդվում է «Հայաստանը մեր հայրենիքն է» թեմայի շրջանակներում: Աշակերտներին հանձնարարվում է կարդալ «Սասունցի Դավթի կռիվը Մսրա Մելիքի դեմ» վերնագրով հատվածը, որտեղ Մսրա Մելիքը ներկայացվում է որպես սարի չափ մի հսկա, որն ուներ անհամար զորք, որի բազմությունը պատկերելու համար հեղինակները էպոսից ներկայացնում են գետի ջրերը խմելով ցամաքեցնելը:

Վ.Սարգսյանի «Մայրենի 3» դասագրքում «Սասունցի Դավիթ» էպոսից հատված ընթերցում են «Հայրենիք, ես մի զարկն եմ քո բազկի» թեմայի շրջանակներում: 3-րդ դասարանի «Մայրենիի»

⁶ Տեր-Գրիգորյան Լ.Ա., Քյուրքյան Ա.Ն. «Այբբենարան», Երևան, 2020, 124 էջ:

դասագրքում մեջբերված առաջին հատվածում ներկայացվում է գառնարած Դավիթը, որ քաղաք էր բերել անտառի բոլոր կենդանիներին:⁷ Երկրորդ հատվածում աշակերտները տեղեկանում են ժողովրդի վերաբերմունքին, նրանք Դավթին խենթ են անվանում և խնդրում Ձենով Օհանին մի ուրիշ գործի դնել Դավթին: Գ.Դյուրջինյանի և Ն.Հեքեքյանի «Մայրենի 3» դասագրքում «Սասունցի Դավիթ» էպոսից հատված ընթերցում են «Մեր հայրենիքի հերոս պաշտպանները» թեմայի շրջանակներում: Այստեղ ընդգրկված է Հովհաննես Թումանյանի «Սասունցի Դավիթ» այն հատվածը, թե ինչպես է Դավիթը իր Թուր Կեծակիով մեջտեղից երկու կես անում Մելիքին: Մտաբանակը, այս ամենը տեսնելով, շատ է վախենում, որ Դավիթը իրենց էլ Մելիքի ճակատագրին կարծանացնի, բայց ստացվում է անսպասելին:

3-րդ 4-րդ դասարաններում առաջարկվում է շարունակել էպոսի ընթերցանությունը նաև ինքնուրույն ընթերցանության ժամերին՝ ձևավորելով ընթերցողական ինքնուրույնություն, որն ուսուցման առաջին աստիճանի վերջնական նպատակն է: Հայ ժողովրդական էպոսում հավաքական ժողովուրդն իր սիրելի հերոսին՝ Դավթին, դնում է ամենատարբեր կենսական իրավիճակներում և կերտում, հիրավի, անմոռաց կերպար:

Շարունակելով մեր հետազոտությունները բացահայտեցինք, որ հաջորդ դասարաններում՝ 5-րդ, 6-րդ դասարանի մայրենիի և 7-րդ, 8-րդ դասարանի գրականության դասագրքերում ընդհանրապես չեն անդրադարձել էպոսի թեմային, ցանկալի կլիներ, որ անդրադառնային. միջին դպրոցականների դաստիարակության հարցում դա մեծ ազդեցություն կունենար:

9-րդ դասարանի գրականության դասագրքում առաջարկվում է շարունակել էպոսի ընթերցանությունը՝ մի ամբողջ թեմատիկ խմբով՝ «Սասունցի Դավիթ»:⁸ Այս թեմատիկ խմբի ուսումնասիրումը երեխաներին հաղորդակից կդարձնի էպոսում հայ ազգային և նյութական մշակութային դարավոր արժեքների ճանաչմանը:

⁷ Սարգսյան Վ. Ա., Խաչատրյաչ. ն և այլք, «Մայրենի 3», Երևան, 2020, 81 էջ:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

1. Էպոսի ուսումնասիրումը բացառիկ նշանակություն ունի սովորողներին հոգևոր և բարոյական, ազգային և համամարդկային արժեքներով դաստիարակելու գործում:
2. Դպրոցը պետք է օգտագործի իր դաստիարակչական ներուժը՝ սովորողների մեջ սերմանելով բարություն, ազնվություն, ճշմարտասիրություն, հարգանք մարդու նկատմամբ և այլն:
3. Մեր իրականության մաս կազմող արժեքները՝ հոգևոր և նյութական, ամուր հենարաններ են, որոնք սովորողին, որ վաղվա քաղաքացին է, օգնելու են պայքարելու կյանքի հարուցած խոչընդոտների դեմ, դիմակայելու ստեղծված փորձություններին, հաղթահարելու անելանելի թվացող դժվարությունները:
4. Հայրենասիրական ստեղծագործությունների ուսումնասիրումը անհրաժեշտ գործընթաց է հայ դպրոցականի համար: Դրանց միջոցով նա ծանոթանում է ազգի մշակույթին, նրա անցած պատմական ուղուն, հայտնի հերոսներին: Ստեղծագործությունները ուղղակիորեն ազդում են սովորողների ներաշխարհի, հոգեբանության վրա, հարստացնում ու զարգացնում են նրանց արժեքային համակարգը, սովորեցնում սիրել հայրենիքը և անհրաժեշտության պահին պայքարել նրա ազատության և անկախության համար:
5. Ցանկալի արդյունքի հասնելու համար ստեղծագործությունների ուսումնասիրումը պետք է իրականացվի ճիշտ ու նպատակային ընտրված մեթոդների միջոցով:
6. Երեխաների հետ աշխատելիս ուսուցչի գերխնդիրն է յուրաքանչյուրին սովորեցնել ճանաչել ու սիրել հայրենիքը՝ ուժերի հնարավորության չափով նպաստ բերելով նրա բարգավաճմանը:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Աբեղյան Մ., Երկեր, հ. Ա, Ե., 1966, 420 էջ:
2. Գյուլամիրյան Ջ., Արտագրությունների, թելադրությունների, փոխադրությունների, շարադրությունների ձեռնարկ տարրական դպրոցի համար, Ջանգակ հրատարակչություն, Երևան, 2019, 183 էջ:
3. Գյուրջինյան Դ., Հեքեքյան Ն., «Մայրենի 3», Երևան 2011, 160 էջ:
4. Գյուրջինյան Դ., Հեքեքյան Ն., «Մայրենի 4», Երևան 2012, 200 էջ:
5. Գյուրջինյան Դ., «Մատենիկ», ընթերցանության գիրք, Երևան, 2012, 305 էջ:
6. Թիրաբյան Ն.Հ., «Կամար» Գրականութեան և և գեղարուեստի անկախ պարբերաթերթ, Պեյրութ, 2016, 84 էջ:
7. Զանփոլադյան Մ., - 1969, Թումանյանը և հայ ժողովրդական էպոսը, Երևան, 1969, 199 էջ:
8. Զանփոլադյան Մ., - Սասունցի Դավիթ, առաջաբանը՝ Ս. Հարությունյանի, Երևան 1981:
9. Ղանալանյան Ա. «Սասունցի Դավիթ», Հայկական ժողովրդական էպոս, , Երևան, 1939, 383 էջ:
10. Սարգսյան Վ. Ա. «Այբբենարան», Երևան, 2020, 157 էջ:
11. Սարգսյան Վ. Ա. «Մայրենի 1», Երևան, 2020, 65 էջ :
12. Սարգսյան Վ. Ա., Խաչատրյաչ. և և այլք, «Մայրենի 2», Երևան, 2020, 81:
13. Սարգսյան Վ. Ա., Խաչատրյաչ. և և այլք, «Մայրենի 3», Երևան, 2020, 81 էջ:
14. Սարգսյան Վ. Ա., Խաչատրյան Հ. և այլք, «Մայրենի 4», Երևան, 2019, 97 էջ:
15. Տեր-Գրիգորյան ԼԱ., Քյուրքչյան Ա.Ն. «Այբբենարան», Երևան, 2020, 124 էջ:
16. Տեր-Գրիգորյան Ա.Ա., Քյուրքչյան Ա.Ն. «Մայրենի 1», Երևան, 2020, 64 էջ:
17. Տեր-Գրիգորյան Ա.Ա., Քյուրքչյան Ա.Ն. «Մայրենի 2», Երևան, 2020, 168 էջ :
18. Տեր-Գրիգորյան Լ, Գաբուշյան Ա. «Կրօնի դասագիրք 3»,Նոր Ջուղա, 2013-2015, 64 էջ:
19. Քյուրքչյան Ա., Տեր-Գրիգորյան Լ, Մ.Խերանյանի «Սասնա տուն» դյուցազնավեպի համառոտ վերապատմում, Երևան, 2015, 135 էջ
20. Քյուրքչյան Ա., Տեր-Գրիգորյան Ա., Ճանաչեր երկիրը քո, Գիրք Ե, Ես իմ անուշ Հայաստանի, Երևան, էդիթ Պրինտ, 2012, 120 էջ:
21. Օրբելի - 1956, Հայկական հերոսական էպոսը, Երևան, 1956:
22. Բյուրքյան Լ. Լ, Տեր-Գրիգորյան Ա., Ճանաչեր երկիրը քո, Գիրք Գ, Ծաղկաքաղ հայկական հուշարձանների, Երևան, էդիթ Պրինտ, 2012, 120 էջ:

23. Քյուրքյան Ա., Տեր-Գրիգորյան Ա., ճանաչեր երկիրը քո, Գիրք Ե, Ես իմ անուշ Հայաստանի, Երևան, Էդիթ Պրինտ, 2012, 120 էջ:
24. Օրբելի - 1956, Հայկական հերոսական էպոսը, Երևան, 1956: